

REVISTA „CANDELA” – JURNALUL BISERICESC OFICIAL AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN BUCOVINA

JUSTINIAN-REMUS A. COJOCAR

Die Zeitschrift „Candela” – das offizielle Kirchenjournal der Rumänisch-Orthodoxen Kirche in der Bukowina

(Zusammenfassung)*

Das kirchlich-literarische Journal „Candela” war von sehr grosser Bedeutung für die Bukowiner Kirche. „Candela” war die offizielle Publikation, das amtliche Kirchenjournal der Metropolitankirche, das in jedem Dorf, jeder Stadt, in den Parochial- und Stadtbibliotheken, sowie in den meisten Institutionen zu finden war.

Die Geschichte des Kirchenjournals „Candela” beginnt im Jahre 1882, als der Erzbischof Sylvester Morariu-Andriewicz das Amt des Metropoliten der Bukowina und Dalmatiens (1880–1895) in Czernowitz inne hatte.

Am 8. (20.) April 1882 verfasste er *Circulara* [Das Rundschreiben] und *Regulamentul pentru Jurnalul bisericesc-literar din Cernăuți* [Die Satzung für das Czernowitzer kirchlich-literarische Journal]. Diese wurden der Redaktion des „Gesetzblattes des erzbischöflichen Konsistoriums in Angelegenheiten der orthodox-orientalischen Erzdiözese der Bukowina”, Nr. 4/1882 („Foaia Ordinăciunilor a Consistoriului arhiepiscopal în afacerile Arhidiecezei ortodoxe orientale a Bucovinei”) zwecks der Veröffentlichung am 17. (29.) April geschickt.

Bis 1946 war „Candela”, nur mit zwei Unterbrechungen, ein missionarisch gesinntes Aufklärungs- und Ausbildungsmittel für die Bukowiner. Für den Klerus war dieses Journal ein starkes Propagandamittel des orthodoxen Glaubens und der Idee der nationalen Einheit der Rumänen.

In den Seiten der Zeitschrift „Candela”, die in rumänischer und ruthenischer Sprache erschien, wurden die wichtigen Ereignisse unserer Kirchengeschichte von bekannten Bukowiner Gelehrten und Lehrern präsentiert.

Dank der Zeitschrift „Candela” kann man heute eine vollständige Analyse des Bukowiner religiösen, kulturellen und gesellschaftlichen Lebens machen.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: die Zeitschrift „Candela”, die Bukowina, Sylvester Morariu-Andriewicz, 1882, Orthodoxie, Kultur, Rumänen.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Vrednicul de pomenire Silvestru Morariu-Andrievici, mitropolitul Bucovinei, a reușit să afirme Biserica Ortodoxă din Bucovina. Congresul bisericesc ortodox din Bucovina a însemnat renașterea Bisericii din Bucovina.

Jurnalul bisericesc-literar „Candela” a însemnat o mare biruință a Bisericii din Bucovina. „Candela” era buletinul oficial al Mitropoliei Bucovinei. Ajungea în fiecare sat, oraș, în bibliotecile parohiale, orășenești și la instituții.

1 iulie 1882 este data când apare pentru prima oară revista „Candela”, la Cernăuți. Până în anul 1946, cu două întreruperi, „Candela” va lumina clerul și poporul bucovinean, fiind instrument de propagandă, de misiune și cultivare a oamenilor.

Scopul acestui studiu este de a face cunoscut mai bine istoricul, cuprinsul și importanța revistei „Candela”. Având în vedere că revista „Candela”, în totalitatea ei, este puțin cunoscută, prin acest studiu ne propunem să evidențiem aspecte importante în legătură cu bogatul conținut al ei.

Până acum, cercetări în legătura cu revista „Candela” au fost: *Indice general al Foaii bisericești-literare „Candela” pentru anii 1882–1914*¹, de prof. dr. Vasile Gheorghiu și dr. Vasile Tarnavski, și *Ghid bibliografic Candela – revistă teologică și bisericească, seria a II-a (1923–1946)*², de preot Dumitru Valenciuc. Aceste două lucrări conțin, în ordine alfabetică, autorii și titlurile articolelor cuprinse în revista „Candela”, din anul 1882 și până în anul 1946.

O altă preocupare demnă de laudă în legătură cu revista „Candela” a fost a Înalț Prea Sfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, care, în anul 2015, la Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, a tipărit o lucrare a pr. prof. dr. Vasile Găină, intitulată *Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Silvestru Morariu-Andrievici, întemeietorul și primul protector al „Candelei”*. Nu este altceva decât o retipărire³ – s-au operat mici intervenții la nivel ortografic și ortoepic, s-au corectat lecțiunile care dovedeau doar fluctuația formelor gramaticale, s-a eliminat „ă” (final) din cuvintele terminate în diftongi sau consoane și „a” final – a lucrării publicate, pentru prima dată, în paginile revistei „Candela”, în anul 1907.

În opinia noastră, o cercetare amănunțită a acestui jurnal bisericesc-literar care a apărut în anii cei mari ai istoriei poporului român – anii de început ai Independenței României, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, Primul Război Mondial, Marea Unire, ridicarea la rangul de Patriarhie a Bisericii noastre, al Doilea Război Mondial – este nu numai o datorie, ci o necesitate. Putem înțelege și afla detalii care ne apropie de adevărul istoric al evenimentelor mari din istoria Bisericii Ortodoxe Române și a statului România.

¹ Vasile Gheorghiu, Vasile Tarnavski, *Indice general al Foaii bisericești-literare „Candela” pentru anii 1882–1914*, Cernăuți, Editura Consistoriului Arhiepiscopesc al Bucovinei, 1923.

² Dumitru Valenciuc, *Ghid bibliografic „Candela” – revistă teologică și bisericească, seria a II-a (1923–1946)*, Suceava, Editura Mușatinii-Bucovina viitoare, 1999.

³ Vasile Găină, *Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Silvestru Morariu-Andrievici, întemeietorul și primul protector al „Candelei”*, Suceava, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2015.

Colecția revistei „Candela” se mai păstrează în bibliotecile mari din țară și la câteva mănăstiri din Moldova. O colecție, care era aproape completă, a fost la Biblioteca Seminarului Teologic Liceal „Sfântul Mitropolit Dosoftei” din Suceava, însă a fost mistuită de flăcările care au distrus toată biblioteca și sediul Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților.

Pe lângă numerele revistei „Candela” și cele două lucrări amintite mai sus, în alcătuirea studiului am folosit surse primare de la Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, de la Arhivele de Stat din Cernăuți, Ucraina de azi, și câteva lucrări generale contemporane cu revista „Candela”.

Cercetarea atentă s-a împletit cu evaluarea obiectivă. Informațiile descoperite au fost supuse analizei, pentru o prezentare fidelă și născătoare de împlinire, având convingerea că am făcut doar ceea ce eram datori să facem.

Revista „Candela” – istoric. Lumina tiparului

Istoria jurnalului bisericesc-literar „Candela” începe cu anul 1882, an în care pe scaunul mitropolitan de la Cernăuți păstorea vrednicul de pomenire Silvestru Morariu-Andrievici, arhiepiscop al Cernăuților și mitropolit al Bucovinei și Dalmației (1880–1895).

La data de 8/20 aprilie 1882, mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici emite *Circulara și Regulamentul pentru Jurnalul bisericesc-literar din Cernăuți* și trimite cele două documente, în 17/29 aprilie 1882, spre publicare în „Foaia ordinăciunilor a Consistoriului arhiepiscopal în afacerile arhidiecezei ortodoxe orientale a Bucovinei”, nr. 4, anul 1882.

Iată cuprinsul *Circularii*:

„Circulară⁴:

Una dintre dorințele învechite ale autorității spirituale și ale clerului de Domnezeu scutitei Eparhiei noastre a fost și aceea de a avea și a susține un jurnal bisericesc literar, ca organ propriu pentru lățirea și fructificarea științelor teologice în cler, răspândirea învățăturilor religioase morale în poporul creștin și pentru susținerea și învioșarea intereselor de viață ale Bisericii noastre dreptcredincioase din Bucovina, după dogmele și așezămintele Bisericii ortodoxe ecumenice, între marginile legilor publice de stat.

Pe cât de fierbinte a fost această dorință învechită, pe atât era ea și de îndreptățită, pentru că mai vârtos în timpul prezent, încingându-se un concert viu de progresare în toate ramurile de știință și de cultură, precum și de dezvoltare a intereselor vitale, comunitatea noastră bisericească, din lipsa unui organ de publicitate literară pentru reprezentarea și însuflețirea intereselor religioase, era lipsită și de acel reazim, de care se bucură astăzi mai toate corporațiile și comunitățile existente.

⁴ „Foaia ordinăciunilor a Consistoriului arhiepiscopesc în afacerile arhidiecezei ort. orient. a Bucovinei”, nr. 4, 1882, p. 13–15.

Cu toate acestea, pentru lipsa unei subvenții sigure, fără de care, mai cu seamă în mica noastră țară, unde cititorii și prenumerații unui jurnal bisericesc literar nu se pot număra cu miile, precum și pentru unele alte împrejurări descurajatoare, dorința de obște și îndeosebi a organelor competente și îndatorate nu se pot realiza.

Tocmai acum, după ce Maiestatea Sa, C. R. Apostolică, cu rezoluția prea înaltă din 4 martie a. c., binevoi a acorda prea grațios din Fondul Religionar al Eparhiei, deocamdată pe trei ani, una subvenție de câte 1 500 fl., ne deciserăm a face îndrumările executării pentru redactarea și editarea jurnalului bisericesc și așa, după discutarea afacerii mai întâi în una conferință prealabilă, iar apoi în ședința plenară a Consistoriului, din 8/20 martie a. c., venim a publica *Regulamentul pentru jurnalul bisericesc-literar*, precum urmează alături.

Împreună cu votarea unanimă și aprobarea *Regulamentului* acestuia, care, cuprinzând toate detaliile respective, va servi de îndreptar pentru toate afacerile redacției și administrației jurnalului „Candela”, s-a denumit și personalul și anume:

Administrator și editor pentru toate afacerile economice, Prea Cuvioșia Sa, părintele archimandrit Arcadie Ciupercovici;

Redactor primar, responsabil pentru întregul cuprins al jurnalului, Prea Cucernicia Sa, părintele protopresbiter-stavrofor și profesor de teologie Vasilie Mitrofanovici;

Redactor al doilea și corector pentru textul slavono-rusesc, Prea Cucernicia Sa, părintele protopresbiter și profesor de cântare corală Isidor Vorobchievici;

Revident și corector al textului românesc, Prea Cucernicia Sa, părintele protopresviter și paroh Artemie Berariu;

Actuar pentru afacerile manipulative ale administrației, domnul asistent Eugeniu Meșederu;

Cursor și îngrijitor al afacerilor servitoriale, Patapie Palag[h]ian.

Deo[a]r[e] fiecare dintre numiții membri ai redacției este împovărat și cu îndatoririle chemării sale proprii, se înțelege de sine că compunerea materialului întreg pentru jurnal nu se poate lor impune și nici aștepta numai și numai de la dâșii, ci mai vârtos se înțelege de sine că precum s-a precizat în punctul al 8-lea din *Regulament*: «Colaboratori naturali ai jurnalului sunt toți membrii clerului arhidiecezei, fiind bine veniți și colaboratori din alte cercuri». Așteptăm deci cu încredere și nu suntem la îndoială că fiecare membru al iubitului nostru cler va mânăca, nu numai cât de a duce și a turna în această «Candelă» a bisericii noastre din prisosul uleiului (untului de lemn) său literar, ci și a depune în această visterie comună a Eparhiei noastre înseși cei de pe urmă doi bani, asemeni văduvei din Evanghelie, adică „Candela” noastră comună, prevăzută fiind cu uleiul literar curat, compus din miezul sănătos al simburilor învățăturilor evanghelice, să nu se stingă, ci să lumineze neîncetat, iar dinarii de prenumerație în această visterie bisericească să nu se împruțineze, ci să se tot adauge, pentru că, cu cât mai mult vom aduce și vom depune cu toții din ofertele noastre spirituale și materiale pe această masă

comună, cu atât mai frumoasă, mai îndestulătoare va fi ospățul mântuirii, de care să ne îndulcim cu toții.

Sporind deci până la stadiul prezent afacerea jurnalului nostru bisericesc, pentru a cărui înființare începurăm noi a stăruii încă în pozițiile noastre de înainte, depunem cu încredere deplină lucrările ulterioare în purtarea de grijă a redacției și administrației, iar soarta viitoare și fructele așteptate și dorite ale acestui organ literar pentru comunitatea noastră bisericească în cooperarea membrilor iubitului nostru cler, care, fiind în acord cu umiliința noastră despre toate cele ce sunt mântuitoare și de folos pentru sfânta biserică, va recunoaște că și cu această «Candelă» literară este angajată onoarea clerului, cultura poporului în lumina ortodoxiei și binele de Domnezeu scutitei Eparhii bucovinene.

Cu consiliul venerabilului Consistor arhiepiscopal.
Cernăuți, în 8/20 aprilie 1882.
Silvestru, arhiepiscop și mitropolit”.

Regulamentul „Candelei”

Regulamentul pentru jurnalul bisericesc-literar din Cernăuți are 17 puncte și, pe lângă publicarea în „Foaia ordinăciunilor”, apare și în primul număr al „Candelei”, 1 iulie 1882⁵. Iată cuprinsul lui:

„Regulamentul pentru jurnalul bisericesc-literar din Cernăuți.

1. De la 1 iulie 1882 se va da în Cernăuți, sub auspiciile Consistoriului arhiepiscopozan din Cernăuți, un jurnal bisericesc-literar, care este proprietatea arhiepiscopoziei ortodoxe a Bucovinei, sub titlul: „Candela”.

2. Cu privire la referințele particulare ale arhiepiscopoziei, se vor primi în acest jurnal tratate și în limba slavono-rusească, și materiile relative la sporirea culturii religioase-morale a credincioșilor se vor publica în amândouă limbile.

3. Jurnalul va apărea o dată pe lună, în format de 8 mare, numărul de 3 până la 4 coli, deocamdată în 600 de exemplare, iar mai târziu cât va cere trebuința.

4. Acest jurnal va cuprinde:

a) Articole din toate ramurile științei teologice și anume:

Tratate și documente privitoare la istoria bisericii creștine, mai ales a Bisericii Răsăritene peste tot și a celei din Bucovina, în parte; dizertații biblice, dogmatice, morale, canonice și apologetice de interes deosebit cu privire la starea actuală a bisericii; și dertații relative la chemarea și activitatea omiletică, liturgică, pastorală și catehetică a preoților;

b) Tratate despre învățământul religios de școală;

c) Predici pentru duminici, sărbători și cazuri extraordinare, precum și cateheze;

⁵ „Candela». Jurnal bisericesc-literariu”, Cernăuți, anul I, nr. 1, 1 iulie 1882, Tipografia W. Kerekjarto, p. 4–6.

d) Traduceri din operele mai alese ale s[finților] părinți și tratate asupra acestora;

e) Discutarea de întrebări referitoare la starea actuală a administrației și vieții bisericești și de alte întrebări sulate în congresul bisericesc, în conferințele pastorale etc.;

f) Dizertații relative la sporirea cunoștințelor poporului creștin și a culturii religioase morale;

g) Cronica, care va cuprinde evenimentele cele mai însemnate bisericești și scolastice din Bucovina și din alte părți ale Bisericii Creștine, comunicări statistice și alte comunicări de interes bisericesc;

h) Anunțuri și recenzii teologice și religioase.

5. Orice dizertație de chestiuni politice și naționale, precum și dispute și atacuri personale nu sunt admise în coloanele jurnalului.

6. Redacția va consta dintr-un redactor primar, responsabil pentru întregul cuprins al jurnalului; din al doilea redactor, însărcinat cu redactarea și corectura articolelor în limba slavono-rusească și dintr-un revident și corector pentru articolele românești ale jurnalului.

Fără știrea și consimțământul redactorului primar, nu se poate imprima nicio piesă a jurnalului.

7. Pentru administrația jurnalului, se va institui un administrator, care totodată va fi și editor al jurnalului.

Administratorul va îngriji pentru partea economică a jurnalului și pentru abonamente, va purta corespondențele relative la aceste afaceri, va expedia la abonați jurnalul și, la finele anului, va da Consistoriului contul despre veniturile și spelele jurnalului.

Administratorul va avea în seamă jurnalul și toată proprietatea mobilă împreună cu jurnalul.

8. Colaboratori naturali ai jurnalului sunt toți membrii clerului arhidiecezei, sunt însă bineveniți și colaboratori din alte cercuri.

9. Personalul redacțional și administrativ al jurnalului se denumește de Consistoriul arhiepiscopal.

10. Jurnalul se va folosi de o limbă corectă, înțeleasă de comun și pentru partea sa cea românească de ortografia de curând adoptată de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, iar pentru partea sa cea slavono-rusească de ortografia etimologică.

11. Toți membrii activi ai clerului secular și regular ai arhidiecezei Bucovinei sunt obligați a ține acest jurnal.

12. Abonamentele se vor face imediat la administrația jurnalului.

13. Prețul abonamentului va fi pentru Austro-Ungaria 4 fl. pe anul întreg și 2 fl. pe jumătate de an; iar pentru România și alte țări, 12 resp. 6 franci.

Acest preț se va solvi înainte imediat la administrația jurnalului.

14. Localul redacției și administrației jurnalului este în Reședința Arhiepiscopală.

15. Toată lucrarea și colaborarea la acest jurnal va fi remunerată din casa jurnalului în următorul mod:

Redactorul primar, anual cu	400 fl.
Administratorul // //	250 fl.
Actuarul // //	72 fl.
Cursorul // //	48 fl.
Redactorul pentru textul slavono-rusesc pentru redactare de coală cu	10 fl.
Pentru corectură	5 fl.
Elaboratele științifice de coală de tipar cu	15 fl.
Elaboratele celelalte de coală de tipar cu	10 fl.
Revederea și corectura textului român de coală de tipar cu	5 fl.

16. Spesele, împreunate cu imprimarea și expedierea jurnalului precum și cu cumpărarea rechizitelor necesare și a jurnalelor străine bisericești, se vor acoperi de asemeni din casa acestui jurnal.

Toate jurnalele și cărțile, cumpărate sau incluse în daruri, sunt proprietatea jurnalului și se depun în biblioteca lui.

17. Din prisosul eventual al jurnalului se va forma un fond de rezervă.

Din consiliul Consistoriului arhiepiscopal al Bucovinei.

Cernăuți, în 8/20 aprilie 1882.

†Silvestru”

Importanța „Candelei”

„Candela” era socotită de preoți „gazeta noastră bisericească”⁶. Preoții aveau un puternic mijloc pentru culturalizarea lor și a credincioșilor. Fiecare parohie avea abonament la „Candela”. Fiecare preot se străduia să ofere ajutor în editarea revistei. Unii chiar scriau, alții dădeau unele referiri de ordin istoric, cultural și misionar din cuprinsul parohiei. Râvna în plățirea abonamentului la „Candela” se vede din cererile unor slujitori ai sfințelor altare de a li se permite să ia banii necesari de la discos⁷.

„Candela” a apărut în două limbi, și pentru români și pentru ruteni. Istoricul N. Iorga vede editarea în două limbi o mică presiune a autorităților: „«Candela»,

⁶ Constantin Morariu, *Părți din istoria Românilor bucovineni*, Cernăuți, Tipo și litografia concesionată arch. Silvestru Morariu-Andrievicei, 1893, p. 201.

⁷ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale (D.J.S.A.N.), Fond *Mitropolia Bucovinei*, vol. IX, secția Diverse, dosar 2 310/1925, p. 198.

revista bisericească, fondată la 1882, fu nevoită să accepte, încă de la început, o quasi-paritate cu rutenii ortodocși”⁸.

Suntem de părere că a fost o reușită editarea în două limbi. Așa era situația istorică, politică și religioasă în Bucovina. Nu trebuie trecută cu vederea esența lucrului!

Așadar, apariția revistei „Candela”, jurnalul bisericesc-literar, a fost o izbândă a Bisericii din Bucovina, păstorită cu multă dăruire de mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, care, „pentru atitudinea națională și prin munca sa neobosită pentru binele bisericii și al neamului, a ajuns cel mai popular arhieru din câți a avut Bucovina”⁹ și „a avut parte de cinste în toată viața”¹⁰. A fost „un energic apărător al ortodoxismului, dar, totodată, un luminat și neînfricat reprezentant al intereselor neamului său. Ale lui sunt cuvintele memorabile că «biserica a fost pururea limanul naționalității, iar naționalitatea română sprijinul ortodoxiei»”¹¹.

Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici s-a adresat de multe ori preoților săi. În scrisoarea din 26 octombrie/7 noiembrie 1883, la un an după apariția „Candelei”, mitropolitul roagă pe preoți să nu uite de misiunea lor și să poarte de grijă de Biserica lui Hristos¹². Istoricul N. Iorga constată că, la început de secol al XX-lea, „presa românească din Bucovina e reprezentată prin «Voința poporului», numai prin ea, sau prin «Agricultoriul» al guvernului, prin «Candela», foaia bisericească, scrisă pe jumătatea în ruteneste”¹³.

Revista „Candela” a apărut neîntrerupt, lunar, până în anul 1914, când războiul oprește editarea jurnalului. Din anul 1923 și până la izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale, „Candela” apare din nou. Anul 1940 este iarăși o sincopă în editarea revistei. Chiar dacă vremurile sunt neprielnice, „Candela” apare până în anul 1946, dar cu mare greutate. Un mare merit pentru apariția revistei, în vremurile acestea tulburi de război, l-a avut Vasile Gheorghiu, director al „Candelei” între anii 1932 și 1946.

Redactorii revistei „Candela” au fost: pr. dr. Vasile Mitrofanovici (1882–1884), pr. Artemie Berariu (1884–1895), prof. dr. Emilian Voiuțchi (1895–1910), prof. dr. Vasile Gheorghiu (1910–1914), dr. Vasile Tarnavschi (1923–1932), Nicolae Cotos (1932–1939), prof. dr. Milan Seșan (1941–1946).

Iată câțiva dintre ostenitorii scriitori, autorii multor articole valoroase, traduceri fidel alcătuite și recenzii: mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, dr. Vasile Mitrofanovici, pr. Nestor Vorobchievici, prof. E. Popovici, dr. Emilian

⁸ N. Iorga, *Românismul în trecutul Bucovinei*, București, 1938, p. 111.

⁹ Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Editura Casei Școalelor, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1916, p. 159.

¹⁰ Constantin Morariu, *op. cit.*, p. 201.

¹¹ Euseb Popovici, *Mitropolia Bucovinei în primejdie*, Suceava, 1937, p. 10.

¹² D.J.S.A.N., *Fond Mitropolia Bucovinei*, vol. I, secția 3/1, mapa 17, dosar 29/1860–1924, p. 81–86.

¹³ N. Iorga, *Neamul românesc din Bucovina*, București, Editura Minerva, 1905, p. 120.

Voiuțchi, Juv. Stefanelli, Zaharia Voronca, Constantin Sbiera, mitropolitul Calinic al Ungro-Vlahiei, Constantin Erbiceanu, V. de Repta, pr. N. Popoviciu, pr. Iraclie Porumbescu, pr. Dimitrie Dan, pr. Michai Bendevschi, dr. T. Tarnavschi, dr. I. G. Sbiera, dr. V. Găină, prof. C. Popovici, dr. O. Isopescul, dr. St. Saghin, dr. Vasile Gheorghiu, N. Cotos, Ioan Bucevschi, Artemon Manasterschi, dr. N. Cotlarciuc, Constantin Morariu, I. Tomoioagă, dr. Ioan Puiul, R. Câdea, D. Spânu, V. Șesan, episcopul Nectarie, pr. Ioan Zugrav, P. Procopovici, V. Loichița, S. Reli, Dumitru Stăniloae, Gh. Ciuhandu, O. Tarangul, I. Belu, V. Grecu, V. Timinschi, Milan P. Șesan, C. Mercheș, P. Rezuș, Șt. Slevoacă, V. Prelipcean.

După căderea comunismului în România, revista „Candela” a văzut din nou lumina tiparului la Iași, la Mitropolia Moldovei și Sucevei, și la Suceava, la Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților.

Despre importanța pentru viața și activitatea bisericească din Bucovina a jurnalului bisericesc-literar „Candela” vorbește redactorul primar responsabil, prof. univ. la Facultatea de Teologie, dr. Vasiliu Mitrofanovici. Într-un gând frumos de comuniune și solidaritate cu redactorul al doilea pentru textul slavon-rusesc, prof. de cântare corală Isidor Vorobchievici, și cu administratorul și editorul „Candelei”, arhimandritul mitrofor Arcadie Ciupercovici, redactorul primar Vasiliu Mitrofanovici, în *Precuvântarea* de la primul număr al revistei, 1 iulie 1882, zice așa: „Convingerii ferme despre însemnătatea și multilateralitatea avantajului spiritual pentru viața și activitatea bisericească, care se poate câștiga printr-un jurnal bisericesc literar, are a-i mulțumi mai înainte de toate jurnalul «Candela»”.

De această convingere a fost pătrunsă preoțimea Bucovinei din timp îndelungat și de-abia stăruința neobosită a Înalt Prea Sfinției Sale, părintelui arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației, Silvestru a avut succes, în a aduce la îndeplinire o dorință de mult simțită și o lipsă deseori discutată de clerul și de credincioșii arhidiecezei și a împleni în cununa cea frumoasă a meritelor sale celor multe și mari atât din pozițiile sale de mai înainte, cât și ca arhipăstor și această floare, nesmintită, una dintre cele mai delicioase.

Iar tendința acestui jurnal este mai întâi sporirea, lățirea și fructificarea științei teologice, încât știința teologică este bază și îndreptar pentru activitatea și viața preoțească.

Mediul și floarea vieții și a activității preoțești în biserica ortodoxă este păstoria sufletească. Prin aceasta se realizează neconținut misiunea și locuținerea Mântuitorului, Iisus Christos, și prin ea se introduce și se susține în viața genului omenesc credința și mântuirea cu toate fructele și binecuvântările sale. Din această cauză toată activitatea pe terenul teologiei se raportează la păstoria sufletească și știința teologică împlinește sublima sa problemă într-acea măsură, în care contribuie la sporirea intereselor păstoriei sufletești și la atingerea scopurilor ei. [...] Redacția [se adresează] cu încredere atât către venerabilul cler, cât și către acei bărbați ai inteligenței, cărora nu le este străină cultura teologică și care iau

parte la interesele bisericii, ca să binevoiască a o sprijini cu elaborate și comunicări relative la programul jurnalului, trimițându-le imediat la redacția «Candelei», în Reședința Arhiepiscopală.

Aici cred de cuviință a comunica lectorilor și participanților binevoitori, că în jurnalul acesta nu vor proveni numai producții și elaborate noi și lucruri vechi. Documentele, traduceri și extrasele din operele alese ale s[finților] părinți ș. d. a., nu rareori vor fi în cuprinsul acestui jurnal.

De asemenea, mă îndrept, în numele administrației, către toți amatorii literaturii bisericești, ca să binevoiască a sprijini această întreprindere prin prenumerațiuni numeroase, cari sunt de adresat la administrația «Candelei», așijderea în Reședința Arhiepiscopală.

Deci, pășind la realizarea problemei noastre, îl implorăm pe părintele luminilor, ca să ne dea ajutorul său și să binecuvinteze întreprinderea noastră cu succesul dorit, spre folosul și prosperarea Bisericii și spre lauda numelui său¹⁴.

„Candela” și marile evenimente ale istoriei Bisericii

Cărturarii preoți și profesorii de frunte ai Bucovinei au surprins marile evenimente ale istoriei Bisericii noastre. O rubrică specială, numită *Cronică*, surprindea cele mai importante evenimente din viața Bisericii și din societatea românească, prezentate fidel și concis. Rubrica era poziționată mai tot timpul la sfârșitul fiecărui număr al revistei „Candela”.

Congresul¹⁵ bisericesc ortodox din Bucovina (1882) poate fi considerat ca actul de naștere al Bisericii Ortodoxe din Bucovina, reprezentată și susținută de oameni inimoși, care au luptat cu legi, statute, memorii și protocoale la apărarea și dezvoltarea spiritualității ortodoxe bucovinene¹⁶.

Recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, la data de 25 aprilie 1885, este consemnată și prezentată ca o mare biruință, prin publicarea enciclicii de înștiințare din partea Constantinopolului către lumea ortodoxă că Biserica cea mare din Regatul României este „autocefală și de sine administrată în toate și la toate”. *Enciclica patriarhiei ecumenice către Patriarcele Ierusalimului, Alexandriei, arhiepiscopul Ciprului, sinodul Rusiei, Greciei și al Serbiei și către Archiepiscopia Carlovățului* este semnată de patriarhul ecumenic Ioachim al IV-lea. În continuare, în paginile „Candelei” este prezentat și răspunsul de mulțumire al Mitropolitului Primat al României Calinic, care mărturisește că „Sântul Sinod al Sinteii Bisericii autocefale a României a primit citirea acestor acte cu o adevărată bucurie sufletească, ca o netăgăduită și solemnă probă de dragoste ce o poartă acea sântă mare Biserică Ecumenică pentru tot ce poate asigura prosperitatea și întărirea santeii noastre religii ortodoxe prin prosperarea tuturor

¹⁴ „Candela”, *Precuvântare*, anul I, nr. 1, 1 iulie 1882, p. 1–4.

¹⁵ „Candela”, anul I, 1882.

¹⁶ Arhivele de Stat Cernăuți, Fond *Mitropolia Bucovinei*, Inv. 1, dosar 4 585/1881–1882.

sântelor biserici, cari la un loc constituiesc acea una, sântă, catolică și apostolică Biserică Răsăriteană, al căria cap și stăpân suprem este Domnul nostru Isus Christos, Mântuitorul lumii”¹⁷.

Anul omagial al împlinirii a 1600 de ani de la Edictul de la Milano (313) este bine amintit și prezentat în paginile „Candelei”¹⁸.

Înmormântarea marelui compozitor Ciprian Porumbescu¹⁹ și trecerea la cele veșnice a poetului național Mihai Eminescu²⁰ sunt relatate în jurnalul bisericesc-literar „Candela”.

Anul 1918, pe lângă unitatea statală, a adus și unificarea bisericească în cadrul României Întregite a tuturor ortodocșilor români. În chiar primul an de apariție a „Candelei”, după Primul Război Mondial (1923), Valerian Șesan amintește de împlinirea idealului românilor ortodocși de a viețui în același stat sub aripa ocrotitoare a Bisericii Ortodoxe Române. Discursul său, ținut pe 24 octombrie 1923, cu ocazia inaugurării anului de studii 1923/1924, în Aula Universității din Cernăuți, este în întregime prezentat în paginile revistei „Candela”, spre știință și luare aminte²¹.

Constituția României din anul 1923 stabilește clar rolul Bisericii în societatea românească și relațiile ei cu Statul. Iată ce consemnează R. Cândea în „Candela”: „Biserica noastră a fost încă înainte de unirea politică instituția care cuprindea, prin credință, aproape toți creștinii români, realizând astfel o unire sufletească înainte de a putea veni cea politică. De toate lucrurile acestea s-a ținut cont în noua Constituție. Articolul 22, care garantează libertatea absolută a conștiinței și «tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale statului», s-a ocupat în special și de biserica noastră. Bisericii noastre i se recunoaște caracterul național: «Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sunt biserici românești». Astfel, se face o deosebire foarte distinctă între biserica românească și celelalte culte din patrie”²².

Evenimentul îndreptării calendarului iulian, din anul 1923, este prezentat și lămurit așa cum se cuvine și în revista „Candela”: „Sfântul Sinod, în ședința sa din 31 octombrie st. v., a hotărât îndreptarea calendarului iulian, pentru a înlătura diferența de 13 zile, ce există astăzi. [...] Este fără îndoială un pas spre bine, căci nu putem trăi în izolare cu vechiul calendar”²³.

¹⁷ Enciclica patriarchiei ecumenice către Patriarcele Ierusalimului, Alexandriei, arhiepiscopul Ciprului, sinodul Rusiei, Greciei și al Serbiei și către Archiepiscopia Carlovățului, în „Candela”, anul IV, nr. 9, 1 septembrie 1885, p. 542–545.

¹⁸ „Candela”, anul XXXII, 1913, p.163.

¹⁹ Idem, anul II, nr. 7, 1 iulie 1883, p. 400–402.

²⁰ Idem, anul VIII, nr. 8, 1 august 1889, p. 608–610.

²¹ Valerian Șesan, *Reflexiuni asupra unificării organizației bisericii ortodoxe din România Întregită*, în „Candela”, anul XXXIV, nr. 9–12, septembrie-decembrie 1923, p. 321–358.

²² „Candela”, anul XXXIV, nr. 3–4, martie-aprilie 1923, p. 174.

²³ Idem, anul XXXIV, nr. 9–12, septembrie-decembrie 1923, p. 464.

Ridicarea la rangul de patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române reprezintă culmea preocupărilor și rodirilor clerului și credincioșilor României Mari. Despre acest eveniment măreț din istoria statului și a Bisericii Ortodoxe Române s-au scris numeroase cărți, studii, s-au ținut conferințe și au fost multe dezbateri. Revista „Candela”, cu ai ei râvnitori scriitori, a elogiât și a transmis bucuria prin condei. Adresarea cuprinsă în tomosul de recunoaștere din partea Patriarhiei Ecumenice către noua Patriarhie Ortodoxă Română este atât de grăitoare. Mitropolitul Ghermanos al Sardeonului, unul dintre membrii delegației Patriarhiei Ecumenice, începe așa citirea tomosului: „Prea fericite și prea sfințite arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungro-Vlahiei și Patriarh al Bisericii ortodoxe autocefale a României, prea iubite în Hristos Dumnezeu și prea dorite frate și conliturghisitor al smereniei noastre, domnule domn Miron, pe prea fericirea Voastră, prea scump nouă, frățește îmbrățișându-vă întru Domnul, prea dulce vă salutăm”²⁴.

Jurnalul „Candela” a întreținut lumina sufletului românesc ortodox bucovinean. Lumina sa a declanșat trezirea din bezna asupririi și i-a călăuzit pe românii ortodocși pe drumul spre împlinirea idealurilor mărețe de mai târziu.

„Candela” – izvor de culturalizare a Bucovinei

Foarte important este să precizăm că nașterea sentimentului de identitate națională s-a realizat puternic prin editarea revistei „Candela”. Cultura propagată în limba română a mers mână în mână cu naționalismul și patriotismul bucovinean. Oamenii de cultură ai Bucovinei au scris în „Candela”. Ierarhi, preoți²⁵, diaconi, profesori de teologie și de alte științe și intelectuali ai vetrelor bucovinene au contribuit la apariția „Candelei” și la răspândirea culturii sănătoase românești. Mare a fost lucrarea lor în Bucovina „prin societățile lor de cultură, prin biblioteci, prin șezători, prin artiștii poftiți din Regat, cât și prin cărțile autorilor români, au împrăștiat în publicul român gustul de cetire și artă, și cunoașterea frumuseții limbei românești”²⁶.

Datorită revistei „Candela”, se poate face o radiografie completă a vieții culturale din Bucovina. Fiecare comunitate bucovineană este reprezentată în paginile revistei prin preotul satului, care este îndemnat să predice și să învețe poporul. Unii preoți cărturari contribuie ei înșiși cu articole. De asemenea, satul, care vibra de fiorii culturii, este reprezentat în cadrul revistei „Candela” de corurile de plugari, corurile parohiale și arcășești. Membrii corului înfrumusețau cu vocile lor slujbele Bisericii. Din rândul membrilor făceau parte studenți de la teologie și

²⁴ Idem, anul XXXVI, nr. 8–10, august-octombrie 1925, p. 435; vezi și p. 67.

²⁵ D.J.S.A.N., Fond *Mitropolia Bucovinei*, vol. VII, secția 13/7, mapa 254, dosar 39/1926, p. 1–8.

²⁶ I. Dragoslav, *Bucovina*, conferință ținută la Ateneul Român în seara de 14 decembrie 1914, Biblioteca Bucovina, nr. 27–28, București, Tipografia „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1916, p. 38.

alte facultăți, învățători, doctori, cântăreți, simpli țărani și muzicanți adevărați, cu studii la Facultatea de Teologie din Cernăuți și la Conservator. Cu avântul lor tineresc, studenții²⁷ școlii la Cernăuți au însuflețit mișcarea culturală în Bucovina.

În cuprinsul revistei „Candela”, aflăm de existența cabinetelor de muzică, de lectură, de teatru și arte frumoase, de prezența hotărâtă în cadrul societății a societăților de cultură, a asociațiilor culturale care doreau revigorarea culturală și morală a poporului român, ortodox și pe cale de afirmare națională și păstrarea tradițiilor sfinte.

Învățământul religios era predat în toate satele Bucovinei. Preoții erau profesori de religie, existau inspectori misionari, școlile erau sprijinite de autorități, dar la loc de cinste era Biserica, care își punea amprenta asupra actului educațional. Un focar de cultură și izvor de minți luminate și râvnitoare a fost Universitatea din Cernăuți, în cadrul căreia era Facultatea de Teologie. Universitatea a fost înființată în anul 1875: „Datorită unei pleiade de savanți și iluștri profesori, Facultatea Teologică din Cernăuți devine un centru luminos de înalte studii teologice pentru lumea ortodoxă. Mare a fost îndeosebi contingentul de studenți din Transilvania, Banat și România și un număr respectabil dintre înalții chiriari ai bisericii noastre naționale și-a completat studiile și a obținut gradul academic la Universitatea din Cernăuți”²⁸. Toți acești corifei ai culturii, instruiți la Cernăuți, au răspuns cu dragoste apelului mitropolitului Silvestru Morariu-Andrievici și au contribuit cu articole la revista „Candela”.

Conferințele pastorale²⁹ sunt foarte importante, mai ales din punct de vedere misionar, dar, pentru cultura Bisericii din Bucovina, ele sunt mine de aur pentru că în cadrul lor au strălucit precum razele soarelui erudiția și elocința slujitorilor sfințelor altare.

Facultatea de Teologie de la Cernăuți a fost aceea care a dat Bisericii Ortodoxe din Bucovina nu numai oameni cărturari, vrednici ostenitori ai lui Dumnezeu, luptători pentru creionarea unui profil moral, cultural și național al poporului român. Profesorii au scris la „Candela”, mulți din ei au fost redactori și ajutători la editare și, ce e mai important, prin munca lor, au dat exemplu generațiilor viitoare. S-au luptat pentru dezvoltarea învățământului teologic³⁰.

Iată câteva articole din paginile revistei „Candela”: *Ceva despre mersul și dezvoltământul culturai teologice și clericale în Bucovina; Datinele, ceremoniele și deprinderile religioase în însemnătatea lor pentru dezvoltarea culturai* („Candela”, 1883); *Înființarea unei Academii ortodoxe pentru literatura, ritorica și musica bisericească în Seminariul clerical de aici; Făcultatea Teologică din Cernăuți și celelalte școale teologice ortodoxe-răsăritene* („Candela”, 1884); *Armonia* –

²⁷ D.J.S.A.N., *Colecția Documente*, vol. II, pachet XXIX, dosar 57/1928, p. 1–4.

²⁸ Euseb Popovici, *op. cit.*, p. 9.

²⁹ D.J.S.A.N., *Fond Mitropolia Bucovinei*, vol. IX, secția Diverse, mapa 330, dosar 2 328/1929, 2 332/1934.

³⁰ *Ibidem*, vol. IV, secția 8/2, mapa 177, dosar 164/1880–1930, p. 234–288.

colecțiune de coruri pentru voci bărbătesci („Candela”, 1885); Biblioteci populare și înființarea lor; Înraurința creștinismului în educațiune („Candela”, 1886); Dare de seamă a Societății „Academia Ortodoxă pentru literatură și musică bisericească în Seminariul archidieceșan din Cernăuți” („Candela”, 1889); Educațiunea – o cauză a familiei, a statului și a bisericii; Prin cari mijloace s-ar putea spori ajungerea învățământului catehetic la școalele populare? („Candela”, 1895); Asociațiunea clirului ort. or. în Bucovina; Tradiții și legende din popor („Candela”, 1898); Regule ortografice; Caracterul poetic al serviciului divin ort.-or. („Candela”, 1905); Aniversarea a 25 ani de la promoțiunea prof. dr. Emilian Voiutșchi ca primului doctor titrat în sf. teologie la Facultatea Teologică din Cernăuți („Candela”, 1906); Două fundațiuni ale preoțimeii ortodoxe din Bucovina („Candela”, 1908); Cărți vechi bisericești de la biserica din Botușana, jud. Suceava („Candela”, 1928); Școala activă și învățământul religios („Candela”, 1929); Ceremonii și obiceiuri religioase în viața socială publică din trecutul românesc („Candela”, 1930); Morala lui M. Eminescu și raportul ei cu religiunea creștină („Candela”, 1931); Cărți de pictură bisericească bizantină; Cercul de studii social-creștin („Candela”, 1932); Pr. prof. dr. Vasile Gheorghiu („Candela”, 1938); Literatura pioasă („Candela”, 1943).

Din punct de vedere al punțiilor culturale între Bucovina creștină, majoritar ortodoxă, și celelalte culturi ale lumii, următoarele articole apărute în revista „Candela” sunt foarte importante și relevante: *Însemnătatea religiei creștine în viața popoarelor* („Candela”, 1883), *Armenii orientali din Bucovina* („Candela”, 1891), *Despre templele și religia laponilor* („Candela”, 1892), *Muzica la evrei* („Candela”, 1893), *Lipovenii din Bucovina* („Candela”, 1894), *Legile agrare la evrei* („Candela”, 1911), *Biserica în Franța* („Candela”, 1934), *Religia și divinitatea în filosofia bergsoniană* („Candela”, 1945).

Două articole sunt atât de pătrunzătoare prin mesajul pe care îl emană: *Creștinismul a fost și trebuie să fie cea mai covârșitoare putere de viață a neamului românesc*, de preotul C. Morariu („Candela”, 1925) și *Relațiile dintre Biserică și Stat în România veacurilor trecute*, de dr. S. Reli („Candela”, 1933).

Deci, „Candela” a fost mijloc puternic de cultivare a preoților și credincioșilor.

Misiunea Bisericii din Bucovina oglindită în „Candela”

Într-o perioadă când propaganda catolică încă era mare, când se iveau zorii neoprotestantismului în Bucovina, revista „Candela” a fost în mod providențial scânteia de care avea nevoie misiunea ortodoxă în Bucovina atât de colorată etnic și confesional.

Preoții oricum făceau misiune în parohiile lor. Erau în mijlocul credincioșilor și predicau la slujbe și la diferite evenimente deosebite din viața

comunității. Ceea ce aduce nou „Candela” este uniformizarea rânduiei misionare, crearea unui program unitar de misiune.

Preoții cărturari erau în linia întâi. Ei erau aceia care își publicau predicile în „Candela” și erau izvor de inspirație pentru ceilalți preoți din cuprinsul eparhiei. Iată cât de numeroase erau predicile în doar primii opt ani de apariție ai „Candelei”: la Duminica a 16-a după Rusalii, la Duminica a 24-a după Rusalii, la Sfântul Ilie, la Nașterea Domnului („Candela”, 1882), la Tăierea împrejur a Domnului și la Anul Nou, la pilda vameșului și a fariseului, la Sfinții Trei Ierarhi, la Înălțarea Domnului, la Duminica Tuturor Sfinților, la Schimbarea la Față a Domnului, la ziua împăratului, la Nașterea Maicii Domnului, despre furt („Candela”, 1883), la Duminica a 29-a după Rusalii, la Duminica lăsatului sec de carne, la Duminica a cincea din Postul Mare, la Vinerea Mare, la Sfintele Paști, la Duminica Orbului, la Duminica a doua după Rusalii, la Sf. Dimitrie („Candela”, 1884), la Duminica lăsatului sec de carne, la Duminica Ortodoxiei, la Florii, la Sfinții Petru și Pavel, la Adormirea Maicii Domnului, la Înălțarea Sfintei Cruci, despre beție („Candela”, 1885), despre stimarea preoților, la Denia din Joia Mare, la scoaterea Aerului în Vinerea Mare, la Duminica Slăbănogului, despre indiferentismul religios, la Sâmbăta Moșilor („Candela”, 1886), la Duminica fiului răătăcit, la Sfânta Cuminecătură, Omiliile Sfântului Ioan Hrisostom, la Epistola către romani, la Duminica Ortodoxiei, despre demnitatea creștinului („Candela”, 1887), la Sfântul Ioan Botezătorul, despre necesitatea învățământului religios, la Duminica Tomei, la Înălțarea Domnului, la Tăierea Capului Sfântului Ioan, la Sfânta Parascheva, la Sf. Nicolae, la sfințirea cimitirului („Candela”, 1888), despre iubirea aproapelui (vecinului), la cununie, la Bunavestire, la Sfinții Constantin și Elena, la Sfântul Ioan cel Nou, despre muncă („Candela”, 1889).

Cât de simplu face misiune cu pătrunzătorul și simplul cuvând pus cu măiestrie într-o predică vrednicul Emilian Voiuțchi: „Cel ce ascultă așadar de preuții cei adevărați ai bisericii ortodoxe, ascultă de Isus Christos, eară cel ce ascultă de Isus Christos, ascultă de Dumnezeu, și cel ce ascultă de Dumnezeu, se numește fiul lui D-zeu, fiul luminii, fiul vieței ceresci”³¹.

Un alt lucru important este continuitatea ortodoxiei limbajului și mesajului transmis în paginile revistei „Candela”. Nu există număr al „Candelei” care să nu cuprindă articole cu învățături dogmatice și mici catehisme: despre Sfânta Treime, Sf. Botez canonic („Candela”, 1882), existența Dumnezeului personal („Candela”, 1883), facerea lumii („Candela”, 1884), sinodalitatea Bisericii („Candela”, 1885), învățătura celor 12 Apostoli („Candela”, 1886), morala Vechiului Testament („Candela”, 1887), doctrina romano-occidentală despre satisfacțiune („Candela”, 1889), drept bisericesc („Candela”, 1890), cele mai însemnate liturghii ale Bisericii Orientale („Candela”, 1892), zidirea și decorarea bisericii („Candela”, 1894), rânduiala Sfântului Botez și a Sfântului Mir („Candela”, 1896), teoria revelației

³¹ „Candela”, anul VI, nr. 8, 1 august 1887, p. 490–494.

(„Candela”, 1897), apologetica ortodoxă („Candela”, 1898), mântuirea păcătoșilor („Candela”, 1899), despre Sfintele Paști („Candela”, 1900), dogma soteriologică („Candela”, 1903), virtuțile creștine („Candela”, 1909), istoria Patimilor Domnului nostru Iisus Hristos („Candela”, 1911), învățătura despre moarte („Candela”, 1923), Biblia sau Sfânta Scriptură, virtutea blândității („Candela”, 1924), virtutea teologică a credinței și virtutea adevărului creștinesc („Candela”, 1925), Liturghia și învățătura despre Sfânta Cruce („Candela”, 1930), Mariologia („Candela”, 1937), perihoreza („Candela”, 1938), cinstirea Sfintelor Icoane („Candela”, 1943).

Biserica Ortodoxă se confrunta în Bucovina cu sectarismul („Candela”, 1914 – combaterea învățaturii adventiste; „Candela”, 1923 – secta studenților de Biblie; „Candela”, 1926 – Hiliasmul sau milenarismul), cu propaganda apuseană catolică, cu adepții calendarului vechi. Toate acestea le aflăm atât din relatările „Candelei”, cât și din documentele autorităților locale (primării, preturi, prefecturi³²) și din documentele administrative ale mitropoliei Bucovinei.

Tot în scop misionar, în revista „Candela”, cărțile Sfintei Scripturi au fost în parte traduse, tâlcuite din Sfinții Părinți. Textele sunt însoțite și de diferite note ale autorilor. Iată câteva exemple: *Ecclesiast* („Candela”, 1886), *Psalmii* („Candela”, 1895), *Proverbele lui Solomon*; *Profetul Obadia* („Candela”, 1901), *Cartea Iov* („Candela”, 1902, 1904), *Epistola Galateni* („Candela”, 1904), *Geneza* („Candela”, 1905–1907), *Plângerile lui Ieremia* („Candela”, 1907–1908), *Epistola lui Iuda* („Candela”, 1909–1910), *Profetul Malachia* („Candela”, 1910–1911), *Exodul* („Candela”, 1912–1913), *Epistola către romani* („Candela”, 1913–1914), *Leviticul* („Candela”, 1914).

În cadrul conferințelor pastorale, se dezbăteau teme de interes general, se puneau la punct direcții ferme de misiune și se lua atitudine față de mișcările și acțiunile celor care luptau împotriva Bisericii³³. Sunt amintite în revista „Candela” conferințele pastorale³⁴ din protopresviteriatele Suceava, Cernăuți, Vicov, Rădăuți, Siret, Câmpulung, Storojineț, Humor („Candela”, 1885–1914, 1923–1938). De asemenea, sunt prezentate și ședințele consistoriale, în cadrul cărora se luau măsuri urgente la nivel de mitropolie și în comunitățile în care problemele necesitau o atenție sporită.

În anul 1929, a avut loc la Chișinău al doilea Congres general al misionarilor din România (primul Congres a avut loc la Arad, în anul 1928). Revista „Misionarul”, nou înființată, avea să se răspândească și pe teritoriul Bucovinei („Candela”, 1929).

Cea de-a treia sesiune anuală a Soborului misionarilor ortodocși români s-a ținut la Cernăuți, în zilele de 27–30 septembrie 1930. Discursul mitropolitului Nectarie al Bucovinei a fost splendid. Doar o mică parte o redăm spre știință:

³² D.J.S.A.N., Fond *Prefectura Județului Câmpulung Moldovenesc*, dosar 12/1920, p. 3–32.

³³ D.J.S.A.N., Fond *Mitropolia Bucovinei*, vol. II, secția 6/4, mapa 108, dosar 258/1927, p. 15–38.

³⁴ *Ibidem*, vol. IX, secția Diverse, mapa 327, dosar 2 310, p. 5–29.

„Poporul român, din fire credincios, cu frica lui D-zeu, conservator, a fost ascultător preoților și păstorilor sufletești. El a primit învățătura evangheliei lui Hristos fără rezerve, fără critică. Autoritatea bisericească a fost respectată și povețele date au fost urmate. Or, războiul mondial a schimbat mentalitatea omenimei și o parte din poporul nostru dreptcredincios începe a cădea jertfă seducerei. Așa fiind, biserica nu poate sta nepăsătoare. Ea trebuie să reacționeze. Ea trebuie să ia apărarea credincioșilor și ofensiva contra răuvoitorilor și seducătorilor. Deci, dacă până acuma a fost îndeajuns păstorirea cu ritualul și tipiconul, prezentul pune alte postulate păstorului de suflete și viitorul va cere și mai mult. Așa fiind, pastorală trebuie să treacă și la alte metode decât cele întrebuințate până acuma și e timpul suprem ca să facem și păstorire misionară, adică păstorul de suflete trebuie să facă și misiune”³⁵.

Concluzii

Se cuvine să avem venerație față de înaintașii noștri, care s-au ostenit cu scrierea articolelor, redactarea și editarea revistei „Candela”. Vreme de șase decenii (1882–1946), „Candela” a fost trâmbița răsunătoare a oamenilor de bine, care au luptat pentru propășirea materială și spirituală a poporului român. Biserica a fost singura în acele vremuri care a reușit să țină laolaltă românii cu idealul de unitate națională și statală.

Astăzi, revista „Candela” apare și la Iași și la Suceava, dar parcă strălucirea de altădată nu mai poate fi egalată. Astăzi, revista „Candela” își caută identitatea și forța de pătrundere de altădată.

³⁵ „Candela”, anul XLI, nr. 7–9, iulie-septembrie 1930, p. 339.